

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ КЛАСІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Тетяна Бражнікова,

*старший викладач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

На виконання статті 12 Закону України «Про повну загальну середню освіту» та пункту 102 плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2023 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2023 року № 372-р, був виданий **наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти» від 22.08.2024 р. №1182**, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 18 вересня 2024 року. Цим наказом передбачено втрату чинності наказу МОНУ від 09.12.2010 р. № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх закладах».

Згаданий вище наказ набирає чинності 1 вересня 2025 року.

Умови створення спеціальних класів у ЗЗСО.

Спеціальні класи – це окремі класи, що утворюються у закладах загальної середньої освіти для навчання осіб з особливими освітніми потребами у спеціально створених умовах з урахуванням їх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Такі класи можуть утворюватися у всіх типах ЗЗСО, крім спеціальних шкіл та навчально-реабілітаційних центрів, всіх форм власності і підпорядкування.

Спеціальні класи утворюються керівником закладу за погодженням із засновником на підставі заяви одного з батьків (іншого законного представника) дитини з ООП про зарахування. До заяви про зарахування додається:

- висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданий інклюзивно-ресурсним центром;
- документ, що підтверджує здобуття освіти (оригінал або копія відповідного документа про освіту (крім учнів першого класу) за відповідний клас);
- висновок лікаря-сурдолога або лікаря-отоларинголога дитячого (для дітей з порушеннями мовлення);

за наявності:

- копії індивідуальної програми розвитку, складеної у ЗО в якому дитина здобувала освіту;

- висновка лікарсько-консультативної комісії про встановлення дитині інвалідності;
- копії індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю;
- висновка лікаря-психіатра.

Облаштування спеціальних класів здійснюється відповідно до Примірного переліку корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 22 березня 2018 року № 271).

Спеціальні класи та їх наповнюваність.

Залежно від категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) та рівнів підтримки здобувачів освіти:

Комплектування спеціальних класів у ЗЗСО

Категорія (тип) особливих освітніх потреб	Рівень підтримки у ЗО	Наповнюваність класу
Інтелектуальні труднощі	III	не більше 8-ми осіб
	IV	
	V	не більше 6-ти осіб
	III-V*	
Функціональні сенсорні труднощі, що передбачають обмеження слухової функції	II-III	не більше 20-ти осіб
	IV-V	не більше 8-ми осіб
	II-V*	
Функціональні сенсорні труднощі, що передбачають обмеження зорової функції	II-III	не більше 20-ти осіб
	IV-V	не більше 8-ми осіб
	II-V*	
Функціональні моторні або фізичні труднощі	II-III	не більше 20-ти осіб
	IV-V	не більше 8-ми осіб
	II-V*	
Функціональні мовленнєві труднощі	II-V	не більше 20-ти осіб
Складні порушення розвитку (поєднання різних категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів))	Одна категорія потребує IV-V	не більше 6-ти осіб
Соціоадаптаційні/соціокультурні труднощі (в тому числі з розладами аутистичного спектра)	II-V	не більше 6-ти осіб

* У разі недостатньої кількості учнів з вказаними рівнями підтримки.

Звертаємо увагу:

- клас утворюється за умови наявності більше як 50 відсотків граничної наповнюваності класів;

- за рішенням засновника гранична наповнюваність класу може бути збільшена на одну особу;
- до одного спеціального класу за потреби можуть зараховуватися учні різного віку за умови, що їх різниця у віці становить не більше двох років.

Освітній процес у спеціальних класах повинен забезпечувати виконання Державного стандарту та мати корекційну спрямованість. Зокрема, у Державному стандарті сформовано: **Базовий навчальний план спеціальних ЗЗСО для класів (груп) з українською мовою навчання та закладів загальної середньої освіти для спеціальних класів (груп) з українською мовою навчання; Базовий навчальний план спеціальних ЗЗСО для класів з українською мовою та закладів загальної середньої освіти для спеціальних класів з українською мовою (для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку).** В базовому навчальному плані визначено кількість годин на рів корекційно-розвиткової роботи для: глухих дітей, дітей із зниженим слухом, сліпих дітей, дітей із зниженим зором, дітей із порушенням опорно-рухового апарату, дітей із тяжкими порушеннями мовлення.

Спеціальні класи працюють за підручниками і посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України, із застосуванням допоміжних засобів для навчання, згідно з Типовим переліком допоміжних засобів (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2018 року № 414, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 травня 2018 року за № 582/32034).

Психолого-педагогічний супровід – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальної програмою розвитку.

Психолого-педагогічний супровід учня з особливими освітніми потребами в ЗО повинен здійснювати компенсаторну, стимулюючу, розвиваючу та корекційну функції.

Компенсаторна функція полягає у використанні спеціальних методів, засобів, технологій та створенні умов для з якісного навчання, виховання та розвитку учня з особливими освітніми потребами.

Стимулююча функція у роботі з учнями з особливими освітніми потребами полягає у забезпеченні позитивної підтримки та заохоченні; створенні комфортного середовища; інтерактивних підказках та нагадуваннях; поступовості у всій навчальній діяльності з дитиною; використанні сенсорної інтеграції; наданні постійного зворотного зв'язку.

Забезпечення розвиваючої функції при психолого-педагогічному супроводі учня з особливими освітніми потребами буде залежати від рівня

розвитку дитини, можливостей розвитку психічних процесів, нахилів, здібностей.

Корекційна функція у роботі з учнем з особливими освітніми потребами забезпечує виправлення, подолання, покращення, зміни у загальному розвитку дитини.

Корекційно-розвитковий компонент.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – **комплексна система заходів** супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Комплексна система заходів забезпечується при:

- реалізація корекційних цілей у процесі навчання, виховання та розвитку учнів з особливими освітніми потребами;
- включення спеціальних засобів корекції в освітній процес;
- проведення корекційно-розвиткових занять передбачених Індивідуальною програмою розвитку;
- виконання батьками вимог і рекомендацій фахівців щодо корекційного впливу на дитину.

Корекційно-розвиткова робота здійснюється за програмами для спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Корекційна спрямованість освітнього процесу у спеціальних класах забезпечуються педагогічними працівниками, які здобули вищу педагогічну освіту ступеня бакалавра, магістра (спеціаліста) за спеціальністю «Спеціальна освіта», (для осіб, які здобули вищу освіту до набрання чинності постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», за спеціальностями «Дефектологія», «Корекційна освіта (за нозологіями).

Індивідуальна освітня траєкторія учнів спеціального класу реалізується шляхом розроблення Індивідуальної програми розвитку (ІПР) та Індивідуального навчального плану (ІНП) (за потреби) для кожного з учнів. Це здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу (команда ППС), яку формує керівник закладу освіти для кожного учня спеціального класу. До складу команди повинні бути залучені фахівці інклюзивно-ресурсних центрів, які брали участь у проведенні комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.

Ефективна робота команди ППС:

- розробка якісного положення про команду ППС;
- формування команди ППС для кожного учня/учениці;
- призначення особи, яка буде відповідальна за координацію розробки ІПР;

- розподіл обов'язків між членами команди та налагодження тісної співпраці;
- обговорення та аналіз результатів навчання, виховання та розвитку учнів;
- визначення рівня досягнутих результатів дитини з особливими освітніми потребами.

Підставою для складання ІПР є висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (висновок), який сформований фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. Висновок містить інформацію про виявлені потреби та рекомендації щодо фізичного, мовленнєвого розвитку, розвитку когнітивної та емоційно-вольової сфери, а також освітньої діяльності.

Висновок не може бути єдиним джерелом інформації про особливості розвитку дитини. Для якісного та повного заповнення розділів ІПР важливо користуватися інформацією із ІПР попереднього року навчання, результатами комплексного спостереження за дитиною, описом розвитку дитини від батьків.

Інформація, отримана під час комплексного спостереження, повинна містити не лише обмеження/проблеми у розвитку дитини (учень не правильно тримає ручку/олівець), а й сильні сторони (учень може нетривало/намагається правильно тримати ручку/олівець), потенційні можливості (учень правильно тримає ручку/олівець при наголошенні на цьому педагогом; учень правильно тримає ручку/олівець кілька хвилин після роботи з педагогом «рука в руці»).

Також, у разі відвідування учнем реабілітаційної установи ІПР повинна узгоджуватися із індивідуальним планом комплексної реабілітації (абілітації).

ІНП розробляється у разі потреби та містить відмінні від визначених освітньою програмою закладу освіти послідовність, форму і темп засвоєння учнем освітніх компонентів.

ІНП складається в обов'язковому порядку для учнів, які здобувають освіту за формою педагогічного патронажу.

ІПР та ІНП розробляється командою ППС, у взаємодії з батьками або іншими законними представниками учня, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками або законними представниками учня.

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу у початкових спеціальних класах та класах для учнів, які потребують IV-V рівня підтримки, забезпечує асистент вчителя та асистент вихователя групи подовженого дня з розрахунку 1 ставка на клас (групу), у якому навчаються такі діти. Педагогічне навантаження асистента вчителя та асистента вихователя групи подовженого дня становить 25 годин на тиждень.

Основними завданнями асистента вчителя є: створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам кожному учню з особливими освітніми потребами; допомога окремим учням під час навчання, робота з малими групами для забезпечення індивідуального підходу до дітей та підтримки вчителя в

освітньому процесі; моніторинг та оцінювання прогресу учнів; організація співпраці педагогів команди психолого-педагогічного супроводу дитини з батьками дітей тощо.

У випадку, коли у закладі освіти необхідно забезпечувати соціальні та соціально-побутові потреби учня, керівник повинен допустити до освітнього процесу асистента дитини. Це здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 17.11.2021 №1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього» та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21 січня 2022 р. за № 73/37409.

Оцінювання результатів навчання учнів спеціальних класів здійснюється згідно із загальними критеріями оцінювання або критеріями оцінювання результатів навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, рекомендованими Міністерством освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/dlya-fakhivtsiv/posibniki>).

Учні спеціальних класів, які завершують здобуття початкової, базової середньої та профільної середньої освіти, проходять державну підсумкову атестацію відповідно до Порядку проведення державної підсумкової атестації (наказ Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2018 року № 1369, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02 січня 2019 року № 8/32979).

Звертаємо увагу на те, що особи з особливими освітніми потребами можуть бути звільнені від проходження державної підсумкової атестації за заявою батьків або інших законних представників здобувача освіти.

Учні, які завершили здобуття певного рівня повної загальної середньої освіти, отримують відповідний документ про освіту державного зразка в установленому законодавством порядку.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 04.06.2025).
2. Про затвердження Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 22 серпня 2024 р. № 1182 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-24#Text> (дата звернення: 04.06.2025).
3. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n176> (дата звернення: 04.06.2025).
4. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.06.2025).